УДК 331.1

Брінцева О.Г., канд. екон. наук
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім.В.Гетьмана", Київ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проведений аналіз стану охорони праці в Україні, визначенні основні складові, ступені та напрями посилення соціальної відповідальності підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки.

***Ключові слова**: напрями посилення соціальної відповідальності, охорона праці, виробничий травматизм.*

Запорукою розвитку та поширення концепції соціальної відповідальності в Україні є формування соціально відповідальної поведінки, "соціально відповідального мислення" персоналу вітчизняних компаній. Проблеми, що пов'язані зі зловживаннями персоналу, збитки, які завдає підприємству діяльність інсайдерів, збитки, обумовлені високим рівнем виробничого травматизму та профзахворювань та інші внутрішні загрози в системі кадрової безпеки могли б не виникнути, або мати менші негативні наслідки за високого рівня соціальної відповідальності персоналу та відповідального ставлення підприємства до здійснення господарської діяльності.

Питання соціальної відповідальності присвячені дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Баюра Д.О., Благов Ю.Є., Будкина О.К., Гончаров С.Ф., Грішнова О.А., Колот А.М., Кричевский Н.А., Радченко О.В., Савченко І.Г. та ін. Однак проведений аналіз літературних джерел свідчить, що подальшої розробки потребують питання соціальної відповідальності підприємств в сфері кадрової безпеки, і, зокрема, соціальної відповідальності в сфері охорони праці та промислової безпеки.

Тому метою статті є аналіз стану охорони праці в Україні, визначення основних складових, ступенів та напрямів посилення соціальної відповідальності підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки.

Рівень виробничого травматизму та професійних захворювань, ризику техногенних аварій та катастроф в Україні залишається надзвичайно високим. Тому суспільство, органи державної влади, суб'єкти господарювання, громадські організації та працівники підприємств мають усвідомити необхідність відповідального ставлення до питань безпеки та охорони праці. Виробничий травматизм і профзахворювання мають значні негативні наслідки, пов'язані з людськими і матеріальними втратами. Виробничий травматизм зумовлює не тільки прямі втрати (грошову компенсацію страхового випадку), але й непрямі втрати, які можуть значно перевищувати прямі. До непрямих втрат належать: перерва у виробничому процесі після нещасного випадку та зміни у трудовому процесі; зниження продуктивності праці внаслідок негативного морального впливу нещасного випадку на персонал; витрати на проведення розслідування та складання акта; витрати на найм та навчання працівників для заміни

травмованих; витрати на навчання новоприйнятих працівників; шкода, спричинена обладнанню та матеріалам; зниження якості продукції після нещасного випадку; зниження продуктивності праці у травмованих, переведення їх на легку роботу; збитки, зумовлені несвоєчасним відвантаженням продукції.

Незважаючи на існуючу тенденцію до зниження рівнів загального травматизму і виробничого травматизму із смертельними наслідками, за даними Міжнародної організації праці, рівень смертельного травматизму в Україні залишається одним з найвищих порівняно з європейськими країнами та США [4]: в розрахунку на 100 тис. працівників порівняно з Німеччиною він вищий у 2,5 рази, США – у 2 рази, Італією – в 1,3 рази, але нижчий, ніж у Росії в 1,5 рази. Низький рівень соціальної відповідальності в сфері охорони праці та промислової безпеки вітчизняних підприємств є однією з об'єктивних причин, що зумовлюють значну кількість нещасних випадків та виробничого травматизму. Відомості про страхові нещасні випадки на виробництві в Україні та регіони з їх найбільшою кількістю у 2011-2012 рр. наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Кількість страхових нещасних випадків на виробництві в Україні у 2011-2012 рр.

№ з/п	Регіони	Кількість нещасних випадків на які складено акти по формі Н-1				Кількість нещасних випадків на які складено акти по формі Н-1 в розрахунку на 100 тис. працівників			
		2011 р.		2012 р.		2011 р.		2012 р.	
		всього	в т.ч смертельно	всього	в т.ч смертельно	всього	в т.ч смертельно	всього	в т.ч смертельно
	Всього по Україні	11640	651	10822	648	57,3	3,2	53,2	3,2
1	Донецька область	4020	132	3712	130	201,5	6,6	186,0	6,5
2	Луганська область	1641	84	1287	63	163,7	8,4	128,4	6,3
3	Дніпропетровська область	897	44	933	55	58,6	2,9	60,9	3,6

Джерело: Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [1]

За даними Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [1], у 2012 р. до найбільш травмонебезпечних галузей та видів робіт відносились видобування енергетичних матеріалів – кількість травмованих складає 32,42% від загальної кількості травмованих по Україні (3508 осіб, в т.ч. 114 – смертельно); транспорт і зв'язок – 6,2% (670 травмованих осіб, в т.ч. – 71 смертельно); будівництво – 6,11% (661 травмована особа, в т.ч. – 93 смертельно); металургія та оброблення металу – 5,09% (551 травмована особа, в т.ч. 30 смертельно); сільське господарство та пов'язані з ним послуги – 4,8% (519

травмованих осіб, в т.ч. 57 смертельно). Кількість травмованих осіб у цих галузях складає близько 55% від загальної кількості травмованих по Україні. Про низький рівень соціальної відповідальності вітчизняних підприємств в сфері охорони праці та промислової безпеки свідчить також те, що переважна кількість нещасних випадків у 2012 р. сталася з організаційних причин – 70% (7529 нещасних випадків). Через технічні причини сталося – 12% (1303) нещасних випадків, психофізіологічні – 18% (1995) нещасних випадків. Найбільш поширені організаційні, технічні та психофізіологічні причини нещасних випадків в Україні у 2012 р. наведені на рис. 1.

Рис. 1. Найбільш поширені організаційні, технічні та психофізіологічні причини нещасних випадків в Україні у 2012 р.

Крім цього, суттєвою проблемою є щорічне зростання частки працівників, які здійснюють трудову діяльність в шкідливих і важких умовах праці (рис. 2).

З огляду на значну кількість працівників, що здійснюють трудову діяльність в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, дуже суттєвою проблемою вітчизняних підприємств в сфері охорони праці є професійні захворювання, кількість яких у 2012 році порівняно з 2011 роком збільшилась на 4%, або на 216 випадків (з 5396 до 5612 випадків). У 2012 р. найбільша кількість професійних захворювань зареєстрована у Донецькій (32,3%), Луганській (25,8%), Дніпропетровській (17,6%) і Львівській (10,5%) областях. Кількість профзахворювань у цих областях складає близько 86% від загальної кількості по Україні.

Рис. 2. Динаміка кількості працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам [6, с. 6]

Таким чином, з огляду на наявність чисельних проблем в сфері охорони праці вітчизняних підприємств, високий рівень виробничого травматизму, важкі умови праці, і як наслідок високий рівень професійних захворювань, питання посилення соціальної відповідальності в сфері охорони праці та промислової безпеки є надзвичайно актуальними в сучасних умовах.

Соціальну відповідальність підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки можна визначити як відповідальність за створення системи правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності, яка передбачає не тільки дотримання норм вітчизняного та міжнародного законодавства, а й забезпечення додаткових гарантій в сфері промислової безпеки. Соціальна відповідальність в сфері охорони праці та промислової безпеки полягає в тому, що підприємство: 1) створює належні, безпечні та здорові умови праці; 2) забезпечує достатній рівень промислової безпеки; 3) вживає заходи, спрямовані на попередження виробничого травматизму і профзахворювань; 4) забезпечує ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків; 5) забезпечує дотримання чинного законодавства в сфері охорони праці та впровадження міжнародних стандартів охорони праці на підприємстві (рис. 3).

Базовим ступенем соціальної відповідальності підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки є дотримання вимог чинного законодавства. Основою законодавства України про охорону праці є стаття 43 Конституції України [3], яка визначає, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці.

Законодавство України про охорону праці є системою взаємозв'язаних нормативно-правових актів, які регулюють відносини в сфері охорони праці. Основними нормативно-правовими актами в сфері охорони праці є: Кодекс законів

про працю України, Закон України "Про охорону праці", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про охорону здоров'я", "Про використання ядерної енергії та радіаційний захист", "Про пожежну безпеку", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".

Соціальна відповідальність підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки	*Відповідальність за створення належних, безпечних та здорових умов праці:* - забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці для персоналу; - проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці; - атестація робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і терміни, що визначаються чинним законодавством; - вжиття заходів щодо усунення причин, які призводять до нещасних випадків, професійних захворювань; - розробка та реалізація програм з охорони праці та промислової безпеки на підприємстві.
	Відповідальність за забезпечення достатнього рівня промислової безпеки: - належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг їх технічного стану; - захист життя та здоров'я людей від небезпечних виробничих факторів.
	Відповідальність за попередження виробничого травматизму і професійних захворювань: - забезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту; - забезпечення оптимальних режимів праці й відпочинку працівників; - організація лікувально-профілактичного обслуговування; - навчання та інформування працівників з питань охорони праці та промислової безпеки.
	Відповідальність за ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків: - усунення негативних наслідків аварій та нещасних випадків; - вжиття термінових заходів для допомоги потерпілим; - залучення за необхідності професійних аварійно-рятувальних формувань.
	Відповідальність за дотримання законодавства в сфері охорони праці та впровадження міжнародних стандартів охорони праці на підприємстві: - дотримання чинного законодавства в сфері охорони праці та промислової безпеки; - імплементація міжнародних стандартів охорони праці; - використання прогресивного досвіду у сфері охорони праці та промислової безпеки.

Рис. 3. Соціальна відповідальність підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки

Розширений ступінь соціальної відповідальності підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки передбачає не тільки дотримання чинного

законодавства, а й забезпечення додаткових гарантій в сфері промислової безпеки, впровадження міжнародних стандартів, розробку та реалізацію програм в сфері охорони праці та промислової безпеки на підприємстві.

Вищий ступінь соціальної відповідальності підприємства в сфері охорони праці та промислової безпеки передбачає забезпечення умов, коли діяльність підприємства не завдає шкоди людям, природі, суспільству, наявність ефективної системи попередження нещасних випадків на виробництві та виробничого травматизму, розробленої з урахуванням кращого світового досвіду та постійне поліпшення стану охорони праці та промислової безпеки.

Однак, на жаль, рівень соціальної відповідальності вітчизняних підприємств в сфері охорони праці та промислової безпеки обмежується меншим, ніж базовий ступенем відповідальності, тому у забезпеченні виконання норм чинних законодавчих та нормативних актів в даній сфері, важливу роль має діяльність органів державного нагляду в сфері охорони праці та промислової безпеки.

Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці здійснюють: 1) вищий нагляд за дотриманням і правильним застосуванням законів з охорони праці здійснюється Генеральними прокурором України й підлеглими йому прокурорами; 2) Державний комітет України з нагляду за охороною праці; 3) Державний комітет з ядерної і радіаційної безпеки; 4) органи Державного пожежного нагляду управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України; 5) органи й установи санітарно-епідемічної служби Міністерства охорони здоров'я України [5, с. 37].

Важливе значення для поліпшення стану умов та охорони праці має також громадський контроль, якій відповідно до *статті 41 Закону України "Про охорону праці"* [2] здійснюється професійними спілками, їх об'єднаннями в особі своїх виборних органів і представників. У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

З огляду на існуючі проблеми вітчизняних підприємств у сфері охорони праці, про які яскраво свідчить високий рівень виробничого травматизму та профзахворюваності, можна визначити такі основні напрями посилення соціальної відповідальності в сфері охорони праці та промислової безпеки: 1) імплементація міжнародних стандартів соціальної відповідальності в діяльність підприємств; 2) реалізація міжнародних та національних програм, спрямованих на зменшення виробничого травматизму, поліпшення умов праці на підприємствах; 3) удосконалення системи моніторингу основних показників в сфері охорони праці та посилення державного контролю за станом охорони праці на підприємствах; 4) посилення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці (зокрема, посилення контролю, який здійснюється уповноваженими трудових колективів з питань охорони праці та профспілками за створенням безпечних умов праці, належних виробничих та соціально-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту);

5) удосконалення системи навчань з питань охорони праці та професійної безпеки, участь підприємств у спеціалізованих виставках; 6) розробка та реалізація проектів в сфері охорони праці та промислової безпеки на підприємствах, участь у рейтингах соціально відповідальних компаній та конкурсах соціальних проектів; 7) участь підприємств у державних програмах в сфері гідної праці (зокрема, Програмі гідної праці для України на 2011-2015 рр.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за 2012 рік. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.social.org.ua/view/3015.
2. Закон України "Про охорону праці" [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2694-12.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 12.04.2012) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
4. Концепція Загальнодержавної цільової програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2012-2016 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-2011-%D1%80.
5. Сєріков Я.О. Основи охорони праці: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Харків, ХНАМГ, 2007. – 227 с.
6. Статистичний бюлетень. "Стан умов праці найманих працівників у 2011 році". Київ, Державна служба статистики України, 2012. – 27 с.

Стаття надійшла до редколегії 24.01.13.

Бринцева Е.Г., канд. экон. наук
ГВУЗ "Киевский национальный экономический университет им.В.Гетьмана", Киев

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ТРУДА И ПРОМЫШЛЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье проведен анализ состояния охраны труда в Украине, определены основные составляющие, степени и направления усиления социальной ответственности предприятия в области охраны труда и промышленной безопасности.

Ключевые слова: *направления усиления социальной ответственности, охрана труда, производственный травматизм.*

Brinceva O.G., PhD
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE SPHERE OF LABOR AND INDUSTRIAL SAFETY

The occupational safety in Ukraine is analyzed, major components are identified, the levels and directions of strengthening the social responsibility of enterprise in occupational and industrial safety are identified in the article.

Keywords: directions of strengthening the social responsibility, occupational safety, occupational injuries.